

**PRZEPISY ZAWARTE W KANONACH O CHRZCIE
DOROSŁYCH – ZASTOSOWANIE WOBEC
WSZYSTKICH, KTÓRZY PO WYJŚCIU Z DZIECIŃSTWA
POTRAFIĄ JUŻ UŻYWAĆ ROZUMU
(KAN. 852 § 1 KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO)**

**THE PRESCRIPTS OF THE CANONS ON ADULT
BAPTISM – THEIR APPLICATION
TO ALL THOSE WHO, NO LONGER INFANTS,
HAVE ATTAINED THE USE OF REASON
(CANON 852 § 1 OF THE CODE OF CANON LAW)**

Dr Marta Mucha CHR

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Polska
e-mail: marta.mucha@upjp2.edu.pl; <https://orcid.org/0009-0006-4962-1838>

Abstrakt

Celem artykułu jest ukazanie zgodności kanonów o chrzcie dorosłych z innymi normami prawnymi dotyczącymi specyficznej sytuacji małoletnich kandydatów do chrztu, którzy przekroczyli wiek dziecięcy. Przepisy dotyczące małoletnich podkreślają ich podmiotowość i uznają zdolność do podejmowania decyzji dotyczących osobistej relacji z Bogiem. Równocześnie biorą pod uwagę ich zależność od rodziców i charakterystyczne dla wieku cechy i potrzeby. Prezentacja kanonów dotyczących chrztu dorosłych oraz ich odniesienie do potrzeb rozwojowych i wolności religijnej stanowi odpowiedź na coraz częstsza praktykę udzielania chrztu małoletnim w wieku szkolnym. Artykuł przedstawia zarówno uzasadnienie, jak i sposób zastosowania kanonów o chrzcie dorosłych w przedchrzcielnej formacji małoletnich.

Słowa kluczowe: inicjacja, chrzest dorosłych, małoletni, katechumenat

Abstract

The aim of this article is to show the compatibility of the canons on adult baptism with other legal norms concerning the particular situation of minors who have passed the age of infancy. The provisions for minors emphasize their subjectivity and recognize their ability to make decisions about their personal relationship with God. At the same time, they take into account their dependence on their parents and their age-specific characteristics and needs. The presentation of the canons on adult baptism and their relation to developmental needs and religious freedom is a response to the increasingly common practice of baptizing school-age minors. The article presents both the rationale and the method of applying the canons on adult baptism to the baptismal preparation of minors.

Keywords: initiation, adult baptism, minors, catechumenate

Wstęp

Kościół wypracował zasady zapewniające każdemu odpowiednią pomoc w skutecznym, skierowanym na dobro duszy, przyjęciu sakramentów inicjacji. Stosowne towarzyszenie człowiekowi w jego relacji z Bogiem opiera się przede wszystkim na rozróżnieniu dwóch grup kandydatów: tych, którzy proszą o wiarę, oraz dzieci. Przygotowanie do chrztu kandydata lub jego rodziców i chrzestnych powinno gwarantować otwartość człowieka na współpracę z Bogiem w tej relacji.

Obie drogi opisane są zarówno w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹, jak i w innych dokumentach określających sposób towarzyszenia kandydatom lub ich rodzicom i chrzestnym w drodze współpracy z łaską wiary. Jednak pomimo troski Kościoła wyrażonej w dokumentach i obrzędach liturgicznych coraz częściej można się spotkać z wątpliwościami duszpasterzy w sytuacji, gdy kandydatem do chrztu jest małoletni pragnący – za zgodą rodziców – wraz z grupą rówieśniczą przystąpić do sakramentu Eucharystii. Taka sytuacja ma związek z coraz częstszym odkładaniem przez rodziców decyzji o chrzcie potomstwa i pozostawianiem mu prawa do wyboru własnej drogi, przy jednoczesnym przekonaniu

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

o obowiązywaniu w ich przypadku zasad wypracowanych dla chrztu niemowląt. Duszpasterze również nie zawsze respektują podkreślaną przez prawodawcę konieczność przygotowania do chrztu, co wynika z konieczności sięgania do różnych źródeł prawa w rozmowach z opiekunami. Warto zatem zestawić przepisy dotyczące uprawnień małoletnich i ich rodziców z przepisami dotyczącymi sakramentów inicjacji i przygotowania do nich kandydatów, którzy osiągnęli już wiek rozeznania.

1. Wiek kandydata

Pierwszym i podstawowym kryterium determinującym sposób postępowania wobec kandydata do chrztu jest jego wiek. Osobami odpowiedzialnymi za wprowadzenie dzieci w świat wiary są rodzice wspomagani przez chrzestnych. Kościół prowadzi dzieci do wiary poprzez rodzinę i w rodzinie, dlatego przepisy akcentują przygotowanie rodziców i chrzestnych. Zgodnie z kan. 851, 2° zadaniem proboszcza jest należyte pouczenie ich o znaczeniu tego sakramentu i o związanych z chrztem obowiązkach, poprowadzenie we wspólnej modlitwie i w miarę możliwości złożenie im wizyty.

Wiek kandydatów do chrztu, określanych w KPK/83 jako dzieci, należy rozumieć zgodnie z kan. 97 § 2 dotyczącym pozycji kanonicznej osób fizycznych². Za dziecko (*infans*) uznaje małoletniego przed ukończeniem siódmego roku życia i uznaje go za niezdolnego do kierowania swoim postępowaniem.

Warto wspomnieć, że KPK/83 konsekwentnie unika określeń *infans*, *infantia* wobec człowieka, który ukończył ten wiek. Z kontekstów występowania tych terminów można wywnioskować, że odnoszą się wyłącznie do człowieka (nieochrzczonego lub ochrzczonego), który nie doszedł (jeszcze) do rozeznania i kierowania swoim postępowaniem. Ze względu

² Kan. 97 należy do rozdziału zatytułowanego „Pozycja kanoniczna osób fizycznych”, stosuje termin osoba (*persona*) następując bezpośrednio po kanonie wprowadzającym ten termin jako określenie człowieka, któremu z racji chrztu przynależą w Kościele obowiązki i prawa. Celem kan. 97 jest zatem przede wszystkim ustalenie zależności pozycji prawnej w Kościele od wieku ochrzczonych. Jednak termin osoba – w odróżnieniu od *christifidelis* – odnosi się także do sytuacji nie wynikających z faktu chrztu, co ma miejsce w tym przypadku [Sobański 1997, 6]. Przyjmuje się zatem, że ten sam kanon określa zależność pozycji prawnej małoletniego kandydata do chrztu od jego wieku, tym bardziej że termin *infans* stosowany jest w takim znaczeniu częściej niż w jakimkolwiek innym.

na etymologię najtrafniejszym tłumaczeniem na język polski słowa *infans* jest słowo *niemowlę*, które podobnie jak wyraz łaciński akcentuje cechę małego dziecka, jaką jest niezdolność do wyrażania się w mowie. Niemożność komunikacji i stanowienia o sobie sprawia, że niemowlę jest nie tyle reprezentowane przez rodziców (jako odrębna jednostka), lecz wręcz z nimi identyfikowane i uznawane za nierozłączne³.

Poza kan. 97, który ten termin wprowadza, *infans* lub *infantia* pojawia się w kanonach dotyczących chrztu – które zostaną przywołane poniżej – oraz w dwóch innych kanonach odnoszących się do innego kontekstu. Są to kan. 99 i 105. Drugi z nich uznaje posiadanie własnego tymczasowego zamieszkania tych, którzy wyszli z dzieciństwa. Warto zauważyć, że koresponduje on z kan. 857 wprowadzającym rozróżnienie w ogólnych regułach dotyczących miejsca udzielania chrztu dorosłym (w ich własnym kościele parafialnym) i dzieciom (w kościele parafialnym rodziców). Z kolei kan. 99 zrównuje z dziećmi ludzi niezdolnych na stałe do kierowania swoim postępowaniem: *quicumque usu rationis habitu caret, censetur non sui compos et infantibus assimilatur*. Podobne sformułowanie powtarza kan. 852 § 2 – *infanti assimilatur [...] qui non es sui compos* – potwierdzając, że osoby niezdolne do kierowania swoim postępowaniem należy chrzcić według przepisów dotyczących dzieci. Do tych zaś, którzy wyszli z dzieciństwa i potrafią już używać rozumu – *qui infantia egressi, rationis usum assecuti sunt*, stosuje się kanony o chrzcie dorosłych. Potwierdza to wprost kan. 852 § 1 i w pewnym zakresie kan. 883, w którym mowa o udzieleniu bierzmowania osobom przyjmującym chrzest po wyjściu z dzieciństwa (*infantia egressi*).

Podobne rozróżnienia między dorosłym kandydatem a dzieckiem (*infans*) wprowadzają kan. 851 (przygotowanie do chrztu dorosłych lub rodziców i chrzestnych dziecka), kan. 869 (przedstawienie kandydatom lub ich rodzicom powodów wątpliwości dotyczących ważności chrztu po przeprowadzeniu badań), kan. 872 (rola chrzestnych wobec dorosłego kandydata i ochrzczonego w dzieciństwie). Kan. 867, 868 i 870 wprowadzają szereg przepisów zobowiązujących rodziców do zadbania o chrzest dziecka

³ Warto zauważyć, że opinie kanonistów dotyczące kan. 868 § 2 wyjątkowo opierają się na argumentach dotyczących praw dziecka. Krytyka większości uczonych dotyczy głównie naruszenia praw rodziców [Brzemia-Bonarek i Drzyżdżyk 2015, 175-99].

w pierwszych tygodniach po urodzeniu oraz normy dotyczące udzielenia sakramentu dziecku w szczególnych okolicznościach.

W innych kanonach, w których mowa o małoletnich w różnym wieku, nie stosuje się terminów *infans*, *infantia*. W zależności od kontekstu są oni nazywani *minor* (małoletni), *filius* (gdzie mowa jest o relacji rodzicielskiej, zatem pochodzeniu dziecka, adopcji), *proles* (tylko w kontekście prawa małżeńskiego) *puer*⁴ (w różnych kontekstach), *parvulus* (jako zmarły bez chrztu), *iuvēnis* (w kontekście edukacji), *liberi* (oddanie do chrztu lub edukacji niekatolickiej). Terminy *parvulus* (dziecko zmarłe przed chrztem) i *pubertas* (dojrzałość płciowa) występują jeden raz. Jak zauważają Giorgio Degiorgi i Francesco Grazian, *filius* – czyli potomstwo, dziecko w odniesieniu do rodziców lub opiekunów, jest jedynym terminem, który oznacza człowieka pozostającego w relacji z innym podmiotem mającym wobec niego obowiązki. Pozostałe określenia ukazują małoletnich jako podmioty same w sobie, mające własne obowiązki i prawa, zdolne do prowadzenia życia duchowego i sakramentalnego [Degiorgi 2015, 98; Grazian 2019, 17-18].

Wiek siedmiu lat stanowiący granicę między domniemaniem nieużywania rozumu a domniemaniem używania go przywoływany jest także w kan. 11, który definiuje zasadnicze kryteria obowiązywania ustaw czysto kościelnych⁵ w przypadku członków Kościoła. W omawianym kontekście istotne jest odwołanie się w nim do kan. 97 przez przywołanie tego samego wieku, który stanowi granicę między domniemaniem niezdolności do kierowania swoim postępowaniem, a domniemaniem takiej zdolności. Warto jednak zaznaczyć, że prawo do wolności religijnej, przysługujące osobom zdolnym do życia duchowego, nie może być zredukowane do przepisu tylko kościelnego⁶.

Konsekwencja w niestosowaniu terminu *infans* wobec starszych małoletnich oraz wyraźne rozróżnianie dwóch grup kandydatów do chrztu świadczą

⁴ Termin *puer* występuje także w piątym rozdziale Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, który zawiera obrzędy inicjacji małoletnich w wieku katechizacyjnym. *Ordo initiationis puerorum qui aetatem catechetica adepti sunt*, w: *Ordo initiationis christianae adultorum* (editio typica), Typis Polyglottis Vaticanis, Città del Vaticano 1972; zaktualizowany i dostosowany przekład na język polski: *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2020 [dalej: OCWD].

⁵ Ustawy takie nie obowiązują katechumenów [Della Torre 1985, 115].

⁶ Na temat różnych interpretacji domniemania nieużywania rozumu przed siódmym rokiem życia najwięcej informacji podaje Pree [Pree 2022, 97].

o znaczeniu, jakie prawodawca przypisuje adekwatnemu do wieku i sytuacji rodzinnej towarzyszeniu małoletnim. Znaczenie to podkreśla także powtarzanie niektórych przepisów ogólnych w kanonach o chrzcie. Prawodawca zatroszczył się także o potwierdzenie wprost nakazu stosowania przepisów dotyczących dorosłych we wspomnianym już kan. 852 § 1 wobec tych, którzy choć dorosłymi nie są, przekroczyli już granicę rozeznania. Kanon ten stanowi, że „przepisy zawarte w kanonach o chrzcie dorosłych stosuje się do wszystkich, którzy po wyjściu z dzieciństwa potrafią już używać rozumu”.

W teorii nie ma zatem wątpliwości dotyczących obowiązku stosowania kanonów o chrzcie dorosłych w kontekście przygotowania do sakramentu małoletnich, którzy ukończyli siódmy rok życia⁷ i osiągnęli odpowiedni do tego wieku rozwój emocjonalny i intelektualny. Oznacza to, że stosowanie przepisów dotyczących dzieci wobec kandydata, który ukończył siódmy rok życia, powinno być poprzedzone upewnieniem się, że nie jest on zdolny do kierowania swoim postępowaniem (*non est sui compos, usu rationis caret*) zgodnie z kan. 852 § 2 i 99 lub przynajmniej nie doszedł do używania rozumu charakterystycznego dla wieku siedmiu lat⁸.

2. Małoletni po wyjściu z dzieciństwa

Praktyka przygotowania do chrztu zapewniająca odpowiednie warunki dla dojrzewania wiary kandydatów oraz dająca pewność co do prawości ich intencji sięga początków chrześcijaństwa. Ten ugruntowany zwyczaj w powiązaniu z coraz większą wrażliwością na prawa i wolności człowieka przyczyniał się do ciągłego rozwoju myśli o wolności w dziedzinie religii. Owocem ostatniego soboru są dokumenty, które stwierdzają, że nauka o wolności religijnej sięga korzeniami Objawienia i ma fundament w godności osoby⁹. Godność ta z kolei wymaga, by relacja z Bogiem

⁷ Kanoniści przywołując kan. 852 § 2 zaznaczają często, że normy te dotyczą ludzi powyżej 7 roku życia [Majer 2006, 22; Massignani 2021, 415; Trevisan 2014, 267; Cavallotto 1999, 17; Errázuriz 1990, 90; Jakubiak 2013, 97].

⁸ Można uznać, że osiągnięcie gotowości szkolnej dowodzi, że dany siedmiolatek mieści się w normach rozwojowych.

⁹ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Declaratio de libertate religiosa*. De iure personae et communitatum ad libertatem socialem et civilem in re religiosa *Dignitatis humanae* (07.12.1965), AAS 58 (1966), s. 929-46; tekst polski w: Sobór Watykański II,

była świadoma i wolna¹⁰, przy czym dobrowolność aktu wiary należy do samej jego natury (DH 10). Stąd doprowadzanie człowieka do przyjęcia wiary przy użyciu nie stosownych środków jest niedopuszczalne¹¹.

Tenże Sobór zlecił przygotowanie odnowionych obrzędów chrztu dorosłych. Obejmują one również formację młodych kandydatów, uwzględniając ich zdolności poznawcze, pomoc i przykład rówieśników oraz sytuację rodzinną. Także KPK/83 w kan. 851 wprost wskazuje na konieczność wprowadzania kandydatów przez różne stopnie zgodnie z obrzędami wtajemniczenia dorosłych.

Pierwsza część tego kanonu brzmi: „dorosły zamierzający przyjąć chrzest powinien być przyjęty do katechumenatu¹² i w miarę możliwości poprowadzony, przez różne stopnie, do wtajemniczenia sakramentalnego, zgodnie z obrzędem wtajemniczenia przystosowanym przez konferencję biskupów oraz ze szczegółowymi przepisami przez nią wydanymi”. Stopnie, o których mowa, odpowiadają poszczególnym fazom wtajemniczenia i dojrzałości w wierze kandydatów. Treść obrzędów została dostosowana do kondycji kandydatów w grupach wiekowych (dorosłych lub małoletnich). Ponadto w przypadku małoletnich pominięto obrzęd wybrania wprowadzający w drugi stopień wtajemniczenia i większość rytów związanych z tym stopniem, pozostawiając tylko skrutynia, czyli obrzędy pokutne.

Dyspozycja dotycząca stosowania wobec małoletnich przepisów zawartych w kanonach o chrzcie dorosłych nie oznacza aplikowania wobec nich

Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, tekst polski, nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 410-21 [dalej: DH], nr 9.

¹⁰ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis Gaudium et spes* (07.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-115; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 526-606 [dalej: GS], nr 17.

¹¹ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de activitate missionali Ecclesiae Ad gentes divinitus* (07.12.1965), AAS 58 (1966), s. 947-90; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 433-71 [dalej: AG], nr 3. Także Nota doktrynalna Kongregacji Nauki Wiary zakazuje jakichkolwiek działań mających posmak nie stosowności. Congregatio pro Doctrina Fidei, *Nota Doctrinalis de quibusdam rationibus evangelizationis* (03.12.2007), AAS 100 (2008), s. 489-504, nr 12.

¹² Terminy katechumen i katechumenat rozumiane są w KPK/83 dwojako. Szerokie znaczenie pojawia się w kan. 206. W katechumenach w ścisłym znaczeniu tego terminu traktują kan. 788 i omawiany kan. 851.

wszystkich przepisów dotyczących wtajemniczenia dorosłych, lecz tylko tych najbardziej fundamentalnych, zawartych właśnie w kanonach. Muszą być one przy tym zharmonizowane z kanonami odnoszącymi się do małoletnich i normami partykularnymi dotyczącymi omawianej kwestii. Księgi liturgiczne dostosowane i aktualizowane przez konferencje biskupów biorą pod uwagę wszystkie te normy.

Wstęp do rozdziału poświęconego małoletnim opisuje cechy młodych kandydatów do chrztu. Są oni zdolni do wyznawania i pogłębiania wiary, przyjmowania na siebie obowiązków z poczuciem odpowiedzialności w sumieniu, mają jednak umysłowość dziecięcą i łatwo ulegają wpływom rówieśników i otoczenia, są też zależni od rodziców (OCWD 306). Ze względu na szczególną podatność na wpływy, ocena życia duchowego młodych kandydatów wymaga ostrożności. Trudniej im niż dorosłym określić, czy ich wybory wynikają z relacji z Chrystusem, sympatii do katechisty, wpływu rówieśników, czy rodziny. Dlatego zarówno osobista godność kandydatów, jak i wolność aktu wiary i decyzji z nią związanych wymagają dłuższego czasu stopniowego wprowadzania w relację z Bogiem i towarzyszenia w ich osobistym nawróceniu (OCWD 307).

Wstęp do obrzędów koncentruje się najpierw na grupie rówieśników przygotowujących się do komunii i bierzmowania. Są oni bardzo pomocni we wtajemniczeniu katechumenów (OCWD 308), a także osobiście korzystają z przykładu wiary i celebracji katechumenalnych (OCWD 331). Dlatego zalecane jest skorelowanie formacji i obrzędów w taki sposób, by skrutynia przewidziane dla katechumenów jednocześnie wprowadzały ochrzczonych do pierwszej spowiedzi, a sakramenty inicjacji mogły być udzielone wszystkim w czasie tej samej liturgii. Takie wskazania zawarte są zarówno we wstępie do obrzędów (OCWD 310, 311), wstępie do skrutyniów (OCWD 331, 332), jak i w rubrykach, które często nawiązują do czynnej obecności rówieśników.

Młody wiek kandydatów wiąże się także z ich zależnością od rodziców rozumianą zarówno w znaczeniu emocjonalnym, jak i prawnym. Obydwa te aspekty pozostają w równowadze, gdy rodzice pamiętają o prawach młodych ludzi i wspierają potomstwo w stopniowym osiąganiu coraz większej samodzielności, oni z kolei przy wsparciu rodziców osiągają coraz większą

autonomię we wszystkich dziedzinach życia¹³. Szacunek dla równowagi między prawami poszczególnych osób i ich wzajemnymi relacjami wymaga wielkiej uważności i roztropności także ze strony duszpasterzy, którzy przedstawiają rodzicom i ich potomstwu status prawny małoletniego kandydata do chrztu. Dlatego w wyjaśnianiu praw małoletnich w kontekście podlegania władzy rodzicielskiej trzeba zawsze mieć na uwadze ogromną rolę rodziców w rozwoju młodych ludzi. Podobnie w podkreślaniu roli rodziców nie można zapominać o prawach małoletnich i ich dążeniu do autonomii [Castillo Lara 1990, 267; Zuanazzi 2013, 419-21].

W kwestii przygotowania do chrztu te wzajemne zależności powiązane są jeszcze wyraźniej z prawem Bożym i władzą Kościoła, który ustanawia i stosuje¹⁴ przepisy dotyczące sakramentów. Układ wzajemnych powiązań różnych praw głęboko osadzonych czy to we władzy rodzicielskiej, czy w wolności religijnej małoletniego, czy w uświęcającej misji Kościoła musi być dla dobra kandydata do chrztu potraktowany z wielkim respektem i delikatnością. Zbyt ostre akcentowanie uprawnień jednej ze stron zaburza tę równowagę i utrudnia rozwój relacji z Bogiem szczególnie w przypadku młodszych kandydatów [Mucha 2019, 191].

Zgodnie z kan. 98 „w wykonywaniu swoich uprawnień osoba małoletnia podlega władzy rodziców lub opiekunów, z wyjątkiem tych spraw, w których małoletni na podstawie prawa Bożego albo kanonicznego są wyjęci spod ich władzy”. Omawiana księga liturgiczna stanowi bardzo wyważoną interpretację tego przepisu. Pozwala bowiem zachować harmonię między prawami i obowiązkami kandydatów i ich rodziców, którzy – każdy na swój sposób¹⁵ – wchodzą w relację z Kościołem stosując się do obowiązujących w nim zasad. Obrzędy podkreślają osobistą relację kandydata z Bogiem kształtu-

¹³ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Declaratio de educatione christiana Gravissimum Educationis* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 728-39; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 314-24, nr 1.

¹⁴ Więcej o powiązaniu między władzą rodzicielską a podporządkowaniem w dziedzinie wiary biskupowi diecezjalnemu zob. Romano-Hogan 2011, 197-222.

¹⁵ Dyrektorium o katechizacji zaleca wspieranie rodziców, których potomstwo przygotowuje się do sakramentów inicjacji. Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione, *Direttorio per la catechesi*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2020; tekst polski: Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2020 [dalej: DK], nr 232 C.

jącą się w ciągu całego procesu formacji przeprowadzanego we współpracy z rodzicami. Liturgia przewiduje, że w odpowiednim czasie kandydat odpowiada na pytania o motywacje, przyjmuje znak krzyża i Ewangelię, bierze udział w skrutyniach, wyrzeka się szatana, wyznaje wiarę i potwierdza swoje pragnienie przystąpienia do sakramentów chrztu, bierzmowania i Eucharystii. Rodzice zaś wyrażają gotowość współdziałania w formie, która może być przez nich przyjęta (OCWD 314), i zgodę na przygotowanie potomstwa do chrztu. Ich rola może być rozumiana jako wspierająca dla potomstwa, które wciąż potrzebuje aprobaty najbliższych dla swoich nowych doświadczeń, i pomocnicza wobec duszpasterza, katechisty i chrestnych odpowiedzialnych za wprowadzanie małoletnich w świat wiary.

Młodszy kandydaci, zwłaszcza ci poniżej czternastego roku życia, mogą oczekiwać, że przedstawiciele Kościoła będą im towarzyszyć w wierze, podobnie jak rodzice chrześcijańscy wspierają ochrzczone w niemowlęctwie dzieci. O ile rodzice nie chcą lub nie mogą się tego podjąć, zadanie to w pierwszej kolejności powinny wziąć na siebie chrestni, których zadaniem jest „towarzyszenie dorosłemu przyjmującemu chrzest w chrześcijańskim wtajemniczeniu” (kan. 872). Ich rola nie kończy się wraz z okresem mistagogii, lecz rozciąga na dalsze lata, zgodnie z dyspozycją zawartą w obrzędzie, by dostosować wskazania dotyczące dorosłych do sytuacji małoletnich (OCWD 369).

Ze względu na osobisty kontakt katechista może łatwiej poznać kandydata i przedstawić mu prawdy wiary w sposób dostosowany do jego możliwości poznawczych. Rodzice mają możliwość ustalania z duszpasterzem szczegółów dotyczących formacji lub obrzędów w zakresie, w jakim on sam ma kompetencje związane z dostosowaniem jej do okoliczności. Nie powinny jednak wymagać udzielenia chrztu bez przygotowania, by potomstwo mogło dopiero po jego przyjęciu dołączyć do grupy rówieśników przygotowujących się do komunii. Wraz z osiągnięciem przez dziecko wieku rozeznania utracili bowiem prawo do samodzielnego w decydowania o jego chrzcie.

Dbałość prawodawcy o dostosowanie norm do umysłowości i etapu rozwoju małoletnich widoczna jest także w kan. 111 i 863, które ustanawiają kolejną (po wieku rozeznania) granicę wieku na czternasty rok życia. Czternastolatek nabywa przez chrzest przynależność do Kościoła *sui iuris*, który sam wybrał, nie dziedziczy już przynależności po rodzicach lub

– w przypadku, gdy rodzice nie są ochrzczeni – innych osobach wprowadzających go w życie wiarą. Prawodawca zakłada zatem taki stopień samodzielności czternastoletniego człowieka, który pozwala mu na praktykowanie religii bez zaangażowania opiekunów.

Z kolei kan. 863 – który jako jedyny wprost nazywa dorosłymi wszystkich kandydatów, którzy osiągnęli używanie rozumu – stanowi, że „o chrzcie dorosłych, a przynajmniej tych, którzy ukończyli czternasty rok życia, powinien być powiadomiony biskup diecezjalny, aby – jeżeli uzna to za słuszne – sam udzielił chrztu”. Przyjęcie sakramentów przez młodszych kandydatów nie jest tak nośnym świadectwem wiary, jak inicjacja ludzi dojrzalszych. Jednak nawet najszersza interpretacja przepisów dotyczących powiadamiania biskupa nie może wchodzić w konflikt z przepisami KPK/83 wyraźnie nakazującymi przygotowanie kandydatów.

Przepisy dotyczące tych, którzy nie zostali ochrzczeni w dzieciństwie, stawiają akcent na formacji przedchrzcielnej, która ma doprowadzić człowieka do odpowiedniej dyspozycji dającej nadzieję wzrostu w łasce. Wspomniany obrzęd przeznaczony dla młodych kandydatów „dzieli wtajemniczenie na różne stopnie i okresy i obejmuje własne obrzędy”, zalecając, by przedchrzcielne wtajemniczenie trwało zależnie od potrzeby nawet kilka lat (OCWD 307). Wymienione wyżej okoliczności charakterystyczne dla młodego wieku i mające wpływ na postępowanie w katechezie mogą równocześnie przyczyniać się do decyzji duszpasterza o przedłużeniu lub skróceniu formacji.

3. Kanony o chrzcie dorosłych i zastosowanie ich wobec małoletnich

Gotowość do przyjęcia sakramentów inicjacji potwierdzana w obrzędach liturgicznych obejmuje różne wymiary życia kandydata. Zostały one wyszczególnione w kanonach o chrzcie dorosłych. Zgodnie z kan. 865 § 1 są nimi wola przyjęcia chrztu, pouczenie o prawdach wiary, obowiązkach chrześcijańskich i konieczności żalu za grzechy oraz próba życia chrześcijańskiego w katechumenacie.

Intencja przyjęcia chrztu jako jedyny z wymienionych warunków niezbędny do ważności sakramentu, była obszernie analizowana od okresu

intensywnej działalności misyjnej¹⁶ po czasy współczesne [Majer 2006, 27; Errázuriz 1990, 89, 91-99]. W omawianym kontekście należy podkreślić, że w przypadku poważnego nadużycia władzy rodzicielskiej istnieje realne ryzyko działania wbrew woli małoletniego. Gdy potomstwo wyraża opór wobec nadmiernej gorliwości rodziców i przyjmuje sakrament pod przymusem, można mieć poważną wątpliwość co do jego ważności.

Celem próby chrześcijańskiego życia w katechumenacie jest zarówno potwierdzenie woli pójścia za Chrystusem, jak i przyjęcie stylu życia zgodnego z przekazywaną w tym czasie nauką, co wiąże się także z żalem z powodu popełnionych grzechów. Zgodnie z kan. 788 § 2 „Katechumeni, przez naukę i praktykę życia chrześcijańskiego, powinni być odpowiednio wprowadzeni w misterium zbawienia oraz w życie wiary, liturgii i miłości Ludu Bożego, a także w apostołstwo”. Praktyka chrześcijańskiego życia w katechumenacie odbyta pod kierunkiem duszpasterza, który wprowadza w tajemnice wiary przeżywane w ciągu roku liturgicznego, daje perspektywę rozwoju relacji z Chrystusem w dalszych latach. Dzięki przyjętym zwyczajom i wartościom inicjacja nie jest jedynie nałożeniem obowiązku sumienia, który młody człowiek mógłby łatwo odrzucić lub nie być w stanie zrealizować. Chrzest przyjęty przez człowieka, który ma doświadczenie relacji z Bogiem, służy pogłębieniu tej więzi, prowadząc do duchowego wzrostu i zbawienia – rozumianego jako wierne trwanie w łasce i korzystanie z pomocy duchowych w ciągu całego życia, nie tylko ochrona przed wieczną karą w razie śmierci przed celebracją sakramentu.

Powiązanie okresu katechumenatu ze zbawieniem należy rozumieć w duchu Katechizmu Kościoła Katolickiego¹⁷ i kan. 849, które potwierdzają zbawczą skuteczność pragnienia sakramentu, a także innych dokumentów (GS 22)¹⁸, które uznają możliwość uzyskania łaski płynącej z misterium pas-

¹⁶ Historię rozwoju myśli o wolności decyzji przyjęcia chrztu przedstawia Pastuszko. Kanonista ten podkreśla wielki wkład Innocentego III w określenie i teologiczne umotywowanie zasad dotyczących ważności udzielenia sakramentu [Pastuszko 1983, 166-78].

¹⁷ *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2002, nr 1257-1260.

¹⁸ Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Encyclicae Redemptoris missio* de perenni vi mandati missionalis (07.12.1990), AAS 83 (1991), s. 249-340; tekst polski w: *Encykliki Ojca Świętego bł. Jana Pawła II*, Dom Wydawniczy „Rafael”, Kraków 2014, s. 323-92, nr 10; *Congregatio pro Doctrina Fidei, Declaratio Dominus Iesus de Iesu Christi atque Ecclesiae unitate et*

chalnego za pośrednictwem Kościoła także poza jego widzialną wspólnotą. Tym bardziej łaska może być udzielona tym, którzy pozostają w łączności z Kościołem poprzez pragnienie chrztu i aktywne uczestnictwo w jego życiu¹⁹.

Prawo do „otrzymywania od swoich pasterzy dóbr duchowych, zwłaszcza słowa Bożego i sakramentów” (kan. 213), jest związane z koniecznością zachowania dyscypliny Kościoła²⁰, co ma na celu zapobieganie nadużyciom [Visioli 2017, 471-72]. Podmiotowe prawo młodego człowieka do otrzymania sakramentu chrztu musi być rozumiane w całym kontekście jego osoby, rodziny, chrześniych, grupy rówieśniczej, możliwości duszpasterzy i przede wszystkim jego osobistej relacji z Chrystusem. Kontekst ten jest o wiele szerszy niż w przypadku chrztu dzieci, kiedy to bierze się pod uwagę głównie gwarancje ze strony rodziców.

Dłuższy czas przedchrzcielnej formacji w przypadku dorosłych wiąże się także z ich pełną inicjacją sakramentalną. Zgodnie z kan. 866, „jeżeli tylko nie stoi na przeszkodzie poważna racja, dorosły przyjmujący chrzest powinien być zaraz po chrzcie bierzmowany i uczestniczyć w Eucharystii, przyjmując także Komunię Świętą”. W związku z czym na mocy samego prawa przezbiter, który – na podstawie urzędu lub zlecenia biskupa diecezjalnego – chrzci tego, kto wyszedł z dzieciństwa, posiada upoważnienie do udzielenia bierzmowania (kan. 883, 2°). Na mocy urzędu poza duszpasterzem katechumenatu udziela sakramentów także proboszcz, szczególnie w diecezjach, gdzie prawo partykularne przewiduje informowanie biskupa diecezjalnego w ramach sprawozdań o udzieleniu sakramentów małoletnim między siódmym a czternastym rokiem życia. Jak zauważa Trevisan, zadaniem własnym proboszcza na mocy kan. 530, 1° jest w tym przypadku także udzielenie bierzmowania [Trevisan 2014, 267].

universalitate salvifica (06.08.2000), AAS 92 (2000), s. 742-65, nr 12.

¹⁹ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-71; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 104-63, nr 14.

²⁰ Wyraża ją w sposób ogólny kan. 843, który stanowi: „§ 1. Święci szafarze nie mogą odmówić sakramentów tym, którzy we właściwy sposób o nie proszą, są należycie usposobieni i prawo nie zakazuje im ich przyjmowania. § 2. Duszpasterze oraz inni wierni, każdy zgodnie ze swoim kościelnym zadaniem, mają obowiązek troszczyć się, aby ci, którzy proszą o sakramenty, byli do ich przyjęcia przygotowani przez odpowiednią ewangelizację i nauczanie katechetyczne, z uwzględnieniem przepisów wydanych przez właściwą władzę”.

Prawo do pełnej inicjacji sakramentalnej znajduje również bezpośrednie potwierdzenie w obrzędach przeznaczonych dla małoletnich²¹: „Chrztu udziela się w czasie Mszy św., podczas której neofici po raz pierwszy przyjmują Komunię św. Biskup albo kapłan, który chrzczył, nowo ochrzczonym udziela bierzmowania” (OCWD 344). Liturgia bierzmowania rozpoczyna się wstępem celebransa, który zwraca się do zebranych: „Również i wy otrzymacie obiecaną moc Ducha Świętego, dzięki której doskonalej upodobnicie się do Chrystusa, będziecie dawać świadectwo o Męce i Zmartwychwstaniu Pana i staniecie się czynnymi członkami Kościoła dla budowania Ciała Chrystusowego w wierze i miłości” (OCWD 363).

Ponieważ księga obrzędów zaleca wspólne celebracje katechumenalne wraz z grupą rówieśników ochrzczonych w dzieciństwie, obrzędy komunii przewidują wspólne przeżycie przyjęcia Ciała Pańskiego przez wszystkich kandydatów. Zarówno KPK/83, jak i księga obrzędów przewidują zatem pełną inicjację sakramentalną młodych ludzi w czasie jednej celebracji.

Dyspozycja wymagana do chrztu jest wystarczająca do przyjęcia bierzmowania i komunii. Braki formacyjne nie mogą być zatem uznane za przyczynę odmowy udzielenia sakramentów, które są wymagane do pełnej inicjacji (kan. 842 § 2) i głęboko ze sobą związane [Krakowiak 1992, 67]. Sytuacja małoletnich dopuszczonych do przyjęcia chrztu nie spełnia także innych przesłanek wymienionych w kan. 843, które mogłyby wstrzymywać duszpasterza przed dopuszczeniem ich do pełnego wtajemniczenia. Przywołując zagadnienie wieku koniecznego do przyjęcia sakramentów niektórzy kanoniści, podkreślają, że ograniczenie uprawnień należy interpretować ściśle, nie można zatem odmawiać małoletnim po osiągnięciu wieku rozeznania dostępu do sakramentów inicjacji, pokuty ani namaszczenia chorych [Marini 2019, 37; Degiorgi 2015, 318]. Tym bardziej, że prawa i obowiązki wszystkich wiernych – zatem prawo do „otrzymania od duszpasterzy pomocy z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza słowa Bożego i sakramentów” (kan. 213) stanowią fundament pozycji prawnej ochrzczonych. Jak zauważył Huels, odmowa może dotyczyć sakramentu,

²¹ Możliwość pominięcia sakramentu bierzmowania wspomniana jest wyłącznie w rubrykach, które dopuszczają namaszczenie po chrzcie, „jeżeli ze szczególnego powodu bezpośrednio po chrzcie nie udziela się sakramentu bierzmowania” (OCWD 358). Tekst rubryk jest identyczny z tym, który znajduje się w obrzędzie inicjacji dorosłych (OCWD 244).

jednak nie prawa do niego [Huels 1994, 42]. Odsunięcie w czasie sakramentu bierzmowania lub komunii powinno być zatem podyktowane bardzo poważnymi względami, które uznaje także zainteresowany małoletni i jego opiekunowie. W przypadku bierzmowania przeważać może chęć przyjęcia go wspólnie z grupą rówieśniczą za kilka lat. Jeżeli chodzi o komunię jednak podobny argument nie wydaje się trafny, ponieważ nic nie wzbrania przed przyjęciem tego sakramentu ponownie w sposób uroczysty.

Rzetelne przygotowanie kandydata do sakramentów inicjacji, odpowiedni dobór chrzestnych i uświadomienie rodzicom wagi tego zagadnienia w życiu ich potomstwa mają gwarantować rozwój relacji z Bogiem i korzystanie ze wszystkich dostępnych środków zbawienia. W przypadku małoletnich są nimi zarówno pomoce duchowe dostępne dla wszystkich ochrzczonych, jak i szczególna troska duszpasterzy konieczna ze względu na ich sytuację. Zgodnie z KPK/83: „Neofici przez odpowiednią formację powinni być doprowadzeni do pełniejszego poznania prawdy ewangelicznej i właściwego wypełniania obowiązków podjętych na chrzcie; mają być przepajani szczerą miłością do Chrystusa i Jego Kościoła” (kan. 789).

Zakończenie

W przypadku osób małoletnich, które nie zostały ochrzczone w dzieciństwie i nie otrzymały katolickiego wychowania w rodzinie, rzetelne przygotowanie do sakramentów inicjacji jest konieczne zarówno ze względu na godność kandydatów, jak i na szacunek dla sakramentów, których celem jest wtajemniczenie i rozwój relacji z Bogiem.

Inicjacja chrześcijańska wprowadza człowieka w przemianę jego tożsamości – z tej kształtowanej przez rodziców zgodnie z ich sumieniem na tożsamość, która również wymaga dojrzewania w relacji [Krakowiak 1992, 68]. Formacja przedchrzcielna powinna najpierw pomóc docenić dotychczasowe doświadczenia i powstrzymać przed traktowaniem ich jako wstydlivego braku, który należy pospiesznie uzupełnić przez chrzest przed dołączeniem małoletniego do grupy rówieśniczej. Okres katechumenatu zapewnia możliwość świadomego podjęcia decyzji o pójściu za Chrystusem i przyjęcia chrzcielnych zobowiązań jako naturalnego owocu tej relacji, a nie zewnętrznego nakazu.

Dłuższy czas przygotowania jest wskazany szczególnie wtedy, gdy wiara małoletniego jest rozbieżna z poglądami rodziców. Zgoda na chrzest nie zawsze oznacza bowiem pełne wsparcie dla wyznania potomstwa. Osobiste doświadczenie relacji z Chrystusem jest budowane dzięki regularnemu towarzyszeniu katechisty i chrzestnych. Bez tego doświadczenia wiara może nie przetrwać w konfrontacji z trudami życia, szczególnie wtedy, gdy opiera się na zewnętrznej motywacji związanej z przynależnością do grupy rówieśniczej zaangażowanej w przygotowania do sakramentu Eucharystii.

Duszpasterz towarzyszący małoletniemu kandydatowi do sakramentów powinien zatem wziąć pod uwagę bardzo szeroki kontekst przy określaniu długości przedchrzcielnej formacji. Stanowi go nie tylko dojrzałość wiary i postawa kandydata – które są kluczowe w przypadku osób pełnoletnich – lecz także obecność i zaangażowanie chrzestnych, wpływ rodziców oraz możliwości katechistów i grup parafialnych.

Okoliczności te mogą być w znacznym stopniu kształtowane przez zespół duszpasterski, który odgrywa ważną rolę w budowaniu przyjaznej atmosfery wokół nieochrzczonych kandydatów, ich rodziców i chrzestnych. Traktowanie różnorodności grupy jako wartości wzbogaca przekaz Ewangelii i sprzyja wzajemnemu wsparciu jej uczestników. Już na wstępnym etapie przygotowań do komunii warto prosić rodziców o deklaracje oraz włączyć nieochrzczonych kandydatów do grupy ochrzczonych, aby oprócz indywidualnych spotkań z katechistą mogli korzystać z doświadczenia wspólnoty. Ważne jest również unikanie przyjmowania nowych uczestników w ostatniej chwili, ponieważ zakłóca to spójność formacji i dynamikę grupy. Zadaniem duszpasterza pozostaje troska o dobrze zaplanowany proces przygotowania oraz aktywizowanie i wspieranie neofitów. Zapewnienie, że znajdą oni oparcie w swoim środowisku, może skrócić czas oczekiwania na sakramenty i pozwolić młodym ludziom szybciej czerpać z ich duchowych darów.

Przedchrzcielna formacja powinna być też wyrazem zaufania do prawodawcy, który podkreśla jej konieczność i dobroczynny wpływ zarówno na kształtowanie samych kandydatów, jak i grup duszpasterskich. Kościół od wieków dostrzega potrzeby ludzi pragnących spotkania z Chrystusem, a w naszych czasach wskazuje drogę katechumenalną jako inspirację i wzór także dla katechezy ochrzczonych (DK 65). Obecność tych, którzy proszą

o sakramenty, może być szansą na odnowę wiary całej wspólnoty zgodnie ze wskazaniem Soboru: „O to chrześcijańskie wtajemniczenie w katechumenacie powinni się troszczyć nie tylko katechiści i kapłani, ale cała społeczność wiernych, szczególnie zaś rodzice chrzestni, tak aby katechumeni od samego początku czuli, że należą do Ludu Bożego” (AG 14).

PIŚMIENNICTWO

- Brzemia-Bonarek, Aleksandra, i Szymon Drzyżdżyk. 2015. „Chrzest dziecka wbrew woli rodziców. Analiza teologiczno-prawna.” W *Rozwój dogmatu trynitarnego. Perspektywa historiozbawcza*, red. Arkadiusz Baron, Jarosław Kupczak, i Jan D. Szczurek, 175-99. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Wydawnictwo Naukowe.
- Castillo Lara, Rosalio J. 1990. „La condizione e lo statuto giuridico del minore nell'ordinamento della Chiesa.” *Salesianum* 52:257-75.
- Cavallotto, Giovanni. 1999. „Per una rinnovata iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi.” *Orientamenti Pastoralis* 47:4-33.
- Degiorgi, Giorgio. 2015. *I minori nella legislazione della Chiesa*. Venezia: Marcianum Press.
- Della Torre, Giuseppe. 2001. „Commento ai cann. 208-231.” W *Commento al codice di diritto canonico*, red. Pio Vito Pinto, 111-41. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Errázuriz, Carlos. 1990. „Il Battesimo degli adulti nell'attuale diritto canonico.” *Monitor Ecclesiasticus* 115:81-111.
- Grazian, Francesco. 2019. „Per uno statuto giuridico del minore nella Chiesa.” *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 32:10-32.
- Huels, John M. 1994. „Preparation for the Sacraments: Faith, Rights, Law.” *Studia Canonica* 28:33-58.
- Jakubiak, Tomasz. 2013. „Intencja przyjęcia chrztu u dorosłego.” *Annales Canonici* 9:93-117.
- Krakowiak, Czesław. 1992. „Z teologii wtajemniczenia chrześcijańskiego.” *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 45:65-74.
- Majer, Piotr. 2006. „Intencja przyjęcia chrztu przez dorosłego jako warunek ważności sakramentu.” *Prawo i Kościół* 1:21-35.
- Marini, Fabio. 2019. „Il diritto dei minori a ricevere i sacramenti, in specie l'Eucharistia e la penitenza.” *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 32:33-46.
- Massignani, Enrico. 2021. „Fede e battesimo. Quale relazione?” *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 34:413-24.

- Mucha, Marta. 2019. *Władza rodzicielska a prawo małoletniego do samodzielnej decyzji o przyjęciu chrztu*. Kraków: Scriptum.
- Pastuszek, Marian. 1983. *Prawo o sakramentach świętych. Normy ogólne i sakrament chrztu*. T. 1. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Pree, Helmuth. 2022. „Kommentar can. 97.” W *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Deutschland, Österreich und der Schweiz*, red. Klaus Lüdicke, 97. Essen: Ludgerus-Verlag.
- Romano-Hogan, Margaret. 2011. „Home-schooled Children and the Right to the Sacraments in the Code of Canon Law.” *CLSA Proceedings* 73:197-222.
- Sobański, Remigiusz. 1997. „Znaczenie pojęcia osoby w kanonicznym porządku prawnym.” *Prawo Kanoniczne* 41, nr 3-4:3-13.
- Trevisan, Gianni. 2014. „Il catecumenato, istruzione e tirocinio della vita cristiana.” *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 27:263-81.
- Visioli, Matteo. 2017. „Il diritto di ricevere i sacramenti (can. 213).” *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 30:455-74.
- Zuanazzi, Ilaria. 2013. „Per un diritto di famiglia della Chiesa: i rapporti tra genitori e figli.” *Ius Ecclesiae* 25:409-30.